

Pszichoterápia

A KLINIKUM, SZOCIÁLIS ELLÁTÁS, MENTÁLHIGIÉNÉ, NEVELÉSI TANÁCSADÁS,
SZERVEZETI TANÁCSADÁS, PREVENCIÓ SZAKMAI FOLYÓIRATA

Megjelenik kéthavonta

19. évfolyam 6. szám

2010. december

TARTALOM

A szerkesztő előszava	383
<i>Albert-Lőrincz Enikő</i>	
TANULMÁNYOK	
Áttekintő tanulmány	385
<i>Kuritárné Szabó Ildikó: Bizonyítékokon alapuló optimizmus - Kórlefolyás vizsgálatok és pszichoterápiás hatástanulmányok borderline betegek körében</i>	
Elméleti tanulmány	398
<i>Vas József Pál, Császár Noémi: A transznatális hipnoterápia (TNH) bemutatása. 2. Elméleti megfontolások</i>	
A gyakorlat kérdései	404
<i>Ronny Jaffé: Nárkisszosz és Ödipusz között - Jegyzetek a testvérkomplexus témaköréhez</i>	
Esszé tanulmány	414
<i>Bokor László, Kardos Tímea: Camera analytica - Tanulhat a pszichoanalízis a filmművésztől?</i>	
SZAKMAI KÖZÉLET	
Reflexiók	422
<i>Kritikus pontok az iskolapszichológia protokoll kialakításában – Szitó Imre</i>	
Reflexiók	426
<i>Szemelgetés a konferencia vizsgaválaszaiból III. – Szőnyi Gábor • Valkó Lili</i>	
Hírek	429
<i>A Pszichoterápiás Tanács üléseiről – Bokor László</i>	
In memoriam	431
<i>Emlékezés Trixler Mátyásra – Stark András • Koltai Mária Tényi Tamás • Fekete Sándor</i>	
Konferenciák	433
<i>Horváthné Schmidt Ilona • Kiss Tibor Cece Előzetes a Pszichoterápia folyóirat 7. konferenciájához</i>	
Könyvismertetések	442
<i>Bagdy Emőke • Borgos Anna • Túry Ferenc</i>	
A folyóiratról	448
<i>A PT 19/5. számáról – Kökény Veronika</i>	
Szakkönyv-listák	450
<i>Animula • Medicina • MentalPort • Oriold és Tsai • Szt. István • Ursus libris</i>	
Szakmai programok	453

KRITIKUS PONTOK AZ ISKOLAPSZICHOLÓGIA PROTOKOLL KIALAKÍTÁSÁBAN

Az iskolapszichológiáról szóló, folyóiratunk négy számát (18:6–19:3) átívelő élénk vita bizonyítja, hogy Olvasóink komoly érdeklődésére tart számot a téma. Alább az ebben a vitában is szót kérő Szitó Imre kritikai álláspontja olvasható az iskolapszichológiai protokoll kialakításával kapcsolatban. Bátorítjuk olvasóinkat a hozzászólásra, akár lapunk hasábjain, akár közvetlenül a szerzővel felvéve a kapcsolatot.

A Szerkesztő

A hazai iskolapszichológiai szolgáltatás 1986-ben kezdődő szervezett kiépítése óta eltelt 24 év alatt az e területen dolgozó szakemberek száma a kezdeti 30 főről több száz főre növekedett. Ezzel a létszámbeli gyarapodással együtt azonban nem keletkeztek olyan problémafelvető és elemző tanulmányok, amelyek e szakma működésének feltételrendszerére vonatkozó minőségi kritériumokat tárgyálnák, tájékoztatva ezzel a munkáltatókat, a pszichológus és pedagógus társszakmákat, valamint a pályakezdőket az iskolapszichológus szakma önmeghatározásának módjáról. Az eltelt idő, a felhalmozódott tapasztalat, a növekvő létszám és a szakmával szemben időről időre visszatérően megjelenő illuzórikus elvárások felvetik annak a szükségességét, hogy határozottan körvonalazódjanak az iskolapszichológia szakterületére vonatkozó orientációs pontok, és szakmai protokoll is rögzítse azokat. Alább a nemrég elkészült, vitaanyagának szánt protokolltervezetet ismertetem röviden.

Elméleti megfontolások

Az iskolapszichológia egyszerre tudomány és szakma, amely az iskolai oktatás és nevelés területéhez tartozó szereplők problémáira pszichológiai eszközökkel kíván választ adni a megismerés és a beavatkozás területén egyaránt. A pszichológia tudományának és irányzatainak teljes spektrumában támaszkodik az általános emberképet, az állapotfelmérése-

ket és intervenciókat megalapozó ismeretekre, módszerekre, de különösen azokat integrálja, amelyek a gyermekek és serdülők lelki fejlődésének megértésére és a fejlődést segítő szocializációs folyamatok, egyéni és társas erőforrások befolyásolására irányulnak. A korai időszakban hangsúlyozott irányelvek túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítottak az önmeghatározásban a szociálpszichológiai tájékozódásnak, ezzel együtt elzárkózásra ösztönöztek a beavatkozás terén a pszichodinamikus irányzattal szemben. Eközben mindvégig mellőzött maradt az a tény, hogy a szociálpszichológiai aspektus a nemzetközi referenciákat figyelembe véve nem önállóan, hanem az ökológiai szemléleten belül realizálódik az iskolapszichológiában, és az európai vagy az amerikai kontinens országaiban évtizedek óta gyökeret vert szakma a klienssel folytatott munkában sokféle szemléletű egyéni és csoportos beavatkozást integrál.

Az ökológiai megközelítés az egyén viselkedését mindig egy társas vagy fizikai környezet által meghatározott rendszer részeként vizsgálja. Ezen elmélet szerint az egyén problematikus viselkedése származhat a belső diszpozíciókból, a fejlődést akadályozó koragyerekkori vagy későbbi tanulási tapasztalatok beépüléséből és az elégtelenül funkcionáló rendszerek hatásából, azonban az állapotfelmérés és a beavatkozás során sem az egyént, sem a rendszert nem illeti negatív minősítés. Az ökológiai szemléletben benne rejlik az a lehetőség, hogy az ilyen szemléletmód szerint dolgozó szakember felkutassa az egyén

és a rendszer erős oldalait. Ezt a szemléletmódot támogatja a 20. század végén megjelenő irányzat, a pozitív pszichológia paradigmája, a beavatkozás szintjén pedig a coaching.

Az ökológiai szemléletbe illeszkedik a megelőzésre tett erőfeszítés is. A *prevenció* különféle szinteken valósítható meg, és metodikai következményeket is von maga után. Minthogy a prevenció nem a gyógyításra helyezi a hangsúlyt, hanem a betegség kialakulását megelőzően az egyén egészségének önszabályozásra épülő fenntartására, az iskolapszichológus munkája során prevenciós cézzal tanácsadási és konzultációs megközelítéseket használ, melyet jól kiegészítenek a coaching különféle eljárásai is. Állapotfelmérő, problémaazonosító munkájában a DSM-IV szerint osztályozott tünetcsoportok megjelenésének észlelése csupán annyiban van jelen, hogy saját szakmai kompetenciahatárának ismeretében a klinikai tünetegyüttessel jellemezhető gyermekkorú klienszt illetve gondozóját a szakvélemény adására jogosult és terápiás ellátást végző intézménybe irányítsa. Ha azonban az iskolapszichológus specifikus képzettsége és tapasztalata ezt lehetővé teszi, s ha a kliensek ezt igénylik, megfelelő szupervíziós kontroll mellett terápiát is végezhet, – e tevékenység azonban nem tartozik működésének főirányához.

Az iskolapszichológus akkor tudja jól ellátni szakmai munkáját, ha ismeri a *fejlődéslélektani modelleket*, az általános életkori jellemzőket, de az életkori normáktól való negatív és pozitív eltéréseket nem értelmezi úgy, mint deviációt, az életkori sztenderdet pedig nem tekintheti konformizáló elemnek. Figyelembe kell vennie, hogy létezik korai és késői érés, valamint azt is, hogy eltérő társas rendszerekben másként funkcionálhat a gyermek, beleértve az iskolapszichológus–diák tanácsadási helyzetet és a gyermek iskolán kívüli szabadidős tevékenységeit is. A pozitív pszichológia és a Maslow-féle önaktualizáció szellemében szükséges keresnie a diák erős oldalait és az ezek megjelenését támogató kedvező környezeti feltételeket.

A *konzultáció (consultation)* olyan szolgáltatás, amelyben a szülő vagy a pedagógus annak érdekében kommunikál az iskolapszichológussal, hogy egy harmadik fél, a gyermek problémájára megoldást találjanak. A konzultációt követően vagy a konzultációs folyamat részeként megtörténik a beavatkozás, melyet azonban nem a pszichológus véggez, hanem a szülő illetve a tanár. A konzultáció az ökológiai-rendszerszemléletű beavatkozás egy kulcseleme, mert amikor a szülő vagy a pedagógus megfogalmazza, hogy baj van a gyerekkel, akkor a

pszichológiai felmérés és értelmezés részévé válik az a társas rendszer is (család, osztály, szülői attitűd, pedagógiai viszonyulás) továbbá a gyermek és a társas környezet interakciója is, amelynek eredményeként előállt a gyerek problematikus viselkedése. A konzultáció a társas rendszer felnőtt tagjaira kíván hatni a gondolkodásmódjuk, felelősségük és szerepük átértelmezése révén, azt sugallva, hogy a szülő vagy a pedagógus attitűdjének változása serkentheti a gyermek viselkedésének változását vagy elfogadását. Az így meghatározott konzultáció nem azonos a terápiás konzultációval és nem azt a célt szolgálja, hogy a klienszt a hosszútávú terápiás kapcsolatra szocializálja.

A *tanácsadás (counseling)* egyéni vagy csoportos keretek között végzett segítségnyújtás, melynek célja az egyén küzdőképességének javítása aktuális élethelyzetében jelentkező problémájával kapcsolatban. A tanácsadás, mint együttgondolkodás, az iskolapszichológus részéről számos kommunikációs készség hozzáértő alkalmazása révén valósul meg, így például alapvető empátia, tisztázás, haladó empátia, a kliens személyes tapasztalatának bevonása, konfrontáció, gondolati átstrukturálás, alternatívák adása. Ha a kliens súlyos krízishelyzetben van, akkor az iskolapszichológus a tanácsadás szemléleti keretein belül krízisintervenciót alkalmaz. A társas kapcsolatok átalakítását célzó speciális tanácsadási forma a konfliktuskezelés, melyben az iskolapszichológus a konfliktusban álló felek között közvetítésre törekszik.

Pragmatikus önmeghatározás, feltételek, feladatok és a működés protokollja

Az iskolapszichológus olyan pszichológiai képzettséggel rendelkező szakember, aki szaktudományának ismereteit, a jogszabályok szerint érvényes képzőintézményekben szerzett képesítését és tapasztalat útján szerzett kompetenciáit, az iskola szervezeti keretei között, az iskola szereplői által felvetett problémákra alkalmazza úgy, hogy ezzel együtt szakmai autonómiáját érvényesíti.

Az iskolapszichológus állás betöltéséhez a munkavállalónak osztatlan képzésben minimálisan 5 év egyetemi tanulmányt követő pszichológus diplomával, a kétszintű képzésben legalább mesterfokú pszichológiai képesítéssel kell rendelkeznie. A munka jellegét tekintve kívánatos, hogy az iskolapszichológus tanácsadó szakpszichológus vagy pedagógiai szakpszichológus képzettséget szerezzen.

A szervezeti kapcsolódás tekintetében a jelenleg működő iskolapszichológusok egyik csoportját a pedagógiai szakszolgálat illetve a nevelési tanácsadó alkalmazza, a másik csoportot pedig közvetlenül az iskolaigazgató.

Az iskolapszichológus heti munkaidejének, kontakt-óráinak meghatározásakor két referenciapontot ajánlatos figyelembe venni: a nevelési tanácsadóban alkalmazott pszichológus és az egyetemi végzettségű, iskolában alkalmazott pedagógusok óraszámát. A jelenlegi szabályozás közvetlenül az iskolákhoz tartozó pszichológusok esetében hátrányt okozóan tér el ettől.

Kritikus tárgyi feltétel a működéshez, hogy a pszichológus az iskolán belül önállóan birtokoljon szobát, és ajánlásokat célszerű megfogalmazni annak térbeli helyéről, méretéről, berendezéséről, az ott elhelyezett eszközök fajtájáról, mennyiségéről. A kliensek köre az egyes gyerektől az iskolai osztályon, a pedagógus illetve szülőcsoportokon át az iskolai szervezet egészéig terjed.

Az iskolában működő szakember munkája csupán indirekt módszerekkel ellenőrizhető. Ennek formái: szupervízió, esetösszefoglalók készítése, szakmai team, szakmai konzultáció.

Az iskolapszichológus általában a következő feladatokat látja el: a) egyéni státusz- és osztályfelmérések végzése, b) egyéni és csoportos tanácsadás gyermekeknek és serdülőknek, c) konzultáció pedagógusok és szülők számára, d) képzés, e) pedagógiai munkát értékelő kutatás, szervezetfejlesztés.

A *státuszfelmérések* lebonyolításának meghatározásánál fontos különbségtételre van a szükség pszichológus szakmák között. Az iskolapszichológus egyéni vagy csoportos állapotfelmérő – erőforráskereső pszichológiai értékbecslő – és véleménykészítő tevékenysége nem azonos a klinikai pszichológia diagnosztikus és szakvéleményt készítő tevékenységével, mert mások az előfeltevései és a céljai. Az iskolapszichológus által kialakított szóbeli vagy írásos vélemény célja nem az, hogy valamilyen pszichopatológiai diagnosztikus kategóriával lássa el a gyermek viselkedését, hanem a vélemény a gyerekekre vonatkozó pszichológiai tanácsadás folyamatának részévé válik. Az erőforrás-orientált megismerő tevékenysége során sztenderdizált kérdőíveket, képességteszteket és személyiségteszteket is alkalmaz, az információkra támaszkodva pedig véleményt alkot a gyermek vagy serdülő fejlődési állapotáról. *Iskolai osztályban felmérés céljából* alkalmazott kérdőívek névvel történő kitöltése esetén úgy kell eljárnia, hogy a szülők számára szóban szülői értekezleten vagy írásban az ellenőrzőbe történő be-

jegyzéssel tájékoztatást kell adnia legalább két héttel az osztályfelmérés lebonyolítása előtt. Tájékoztatásról és nem engedély kéréséről van szó. Az írásos engedélykérés gyakorlata a személyiségjogok védelmére épülve azoknál a pszichológus szakmáknál alakult ki, amelyek patológiára utaló diagnosztikus címkéket hivatottak használni és az elkészített szakvéleménnyel az egyént egész életére kiható minősítéssel illetik. A prevenció nem azonos a gyógyítással, az iskolapszichológus munkájában nem kezelhető a terapeutáéval azonos tilalmi rendszerben a szülői hozzájárulás kérése.

Tanácsadás – A gyermek/serdülő találkozása a pszichológussal tanácsadás keretében a személyiségi jogok, a szakmai etika és a tanácsadó–kliens közti bizalom kérdéseit érinti, a tanácsadás által generált változási folyamatban pedig nem-specifikus tényező. Tanácsadást kezdeményezhet a szülő, a pedagógus és a gyermek/serdülő. A tanácsadó–kliens kapcsolat az önkéntességre épül, és fiatal gyermeknél a szülő felelőssége kerül előtérbe. Ha pedagógus kezdeményez gyerekekre vonatkozó tanácsadást, akkor ez 16 éves kor alatt a szülő szóbeli tájékoztatása nélkül nem lehetséges. A középső serdülőkortól kezdve (15 év) azonban a kapcsolatfelvétel vonatkozásában több kérdés tisztázásra vár, továbbá 15 éves kor alatt is mérlegelésre van szükség, hogy szülői megrendelés hiányában passzív maradjon vagy kezdeményezzen a pszichológus, ha az iskolában aktuális krízishelyzet áll elő vagy gyermekbántalmazásra utaló jelzések mutatkoznak a leendő kliens viselkedésében.

A tanácsadás időtartamának néhány ülésre történő leszűkítése és gyors megoldások kikényszerítése az iskolai személyzet részéről rendszeresen megjelenő nyomásgyakorlási forma, ezért fontos véleményt nyilvánítani arról, hogy heti egyszeri találkozást figyelembe véve, hány ülésre van szükség a változás eléréséhez. Bár a 10 és 40 közötti ülésszám érvényessége mellett egyaránt felsorakoztathatók meggyőző érvek és léteznek történetek az egyszeri találkozások mágikus hatású fordulatairól is, az utóbbi évtized tapasztalatai szerint rövididejű tanácsadásnak tekinthető a 20 vagy annál valamivel kevesebb alkalmat magában foglaló ülés, az 50-ig terjedő középtávúnak, az e fölötti hosszútávúnak minősíthető. Ezek az időtartamok minimális kritériumaik szerint is meghaladják az intézményi környezetből eredő, olykor irracionális elvárásokat támasztó perfekcionista idői követeléseket. Az iskolapszichológus az így értelmezett rövididejű tanácsadásban érintett, a hosszútávú beavatkozást igénylő eseteket a nevelési tanácsadók vagy a magánpraxist folytató terapeuták felé irányítja.

A rövididejű tanácsadói gyakorlatban 10 év alatti gyermekeknél fontos a szülő bevonása. A gyermekek sokkal nagyobb mérvű javulást mutatnak, ha a tanácsadó pszichológus többet találkozik a szülővel, mint a gyermekkel. Serdülőknél azonban figyelembe kell venni, hogy élményeiket nem kívánják megosztani a szüleikkel, és igényük van a szülőtől illetve a tanácsadótól független önálló döntéshozatal megvalósítására. A kliensek változás iránti motivációját a tanácsadónak kezdettől fogva fontos figyelemmel kísérenie. Tisztában kell lennie azzal, hogy a prevenció területén jelentős akadályt képez a tanácsadó–kliens együttműködésében a „gyengének” minősítés vagy az „elmebetegnek” címkézés stigmájától való féle-

lem, melynek ellensúlyozásával foglalkozni kell a tanácsadás megkezdése előtt, majd a folyamat közben és meg kell különböztetnie az áttételi ellenállástól.

A részletes protokolltervezetben kifejtésre kerül a csoportos tanácsadás lebonyolítása, a konzultáció típusainak és szakaszainak bemutatása, az iskolapszichológusnak az iskola egész szervezetére ható tevékenysége valamint a társszakemberekkel történő együttműködés. A részletes tervezet az itt jelzett honlapon érhető el: <http://2kerpszs.hu/iskolapszichologia-szakmai-protokollja.html>

Szitó Imre

Pszichoterápia jubileumi évfolyam pályázatok

- 1) Pályázat a Pszichoterápia folyóirat XX. évfolyamának tiszteletére: rövid publikáció
 - Témája az „írás, olvasás és a szakember”.
 - Hogyan jut el valaki az olvasástól az írásig? Az írástól az olvasásig?
 - Az vagyok-e, amit olvasok? Azt tudom-e, amit olvasok? Azt olvasom-e, amit tudok? Azt írom-e, amit tudok? Azt írják-e, amit tudnak?
 - Hogy van ez a képzés során? Miért kedveli meg valaki a szakirodalmi olvasást, vagy éppen mikor, hogyan megy el tőle a kedve?
 - Ki milyennek látja a szakmát a szakmai előadások-konferenciák és a szakmai folyóiratok alapján?
 - Ki hogyan látja a folyóirat és a képzés, a hazai irodalom felhasználása, nemzetközi irodalom hazai felhasználása kapcsolatát?

Műfaja lehet történet, karcolat, esszé, elméleti taglalás, stb.

Terjedelem 10-20000 karakter

Beküldési határidő: 2011. március 31.

Elbírálás: szakmai zsűri segítségével, április folyamán, anoním módon

Eredményhirdetés: a Pszichoterápia folyóirat 7. konferenciáján (2011. május 13-14.)

A legjobb írásokat megjelentetjük.

Különdíj: egyetemi hallgatóknak

Beküldendő: E-mail csatolás formájában, szerkesztoseg@pszichoterapia.hu címre

- 2) A szakmáról másképp – művészeti pályázat a Pszichoterápia folyóirat XX. évfolyamának tiszteletére
Témája hangulatok a szakmáról, a szakmában – rajzban, versben vagy prózában

Műfajok

- a) Rajz – fekete-fehér vagy szürkeárnyalatos
- b) Vers – módosított haiku. Ez eredetileg 3 soros, kötött szótagszámú rövid versforma, 5-7-5 szótagú sorokkal. A verscím, ragozás, rímelés nem követelmény (de lehet), inkább valami hangulatot ad vissza. A XX. évfolyam tiszteletére módosított haikukat kérünk a pályázóktól, 6-8-6 (összesen 20) szótagos sorokkal.
- c) Próza – 20x20 szó

Beküldési határidő: 2011. január 20.

A beküldött műveket megjelentetjük; az év végén az olvasók szavazatai alapján alakul ki az értékelés.

Beküldendő: E-mail csatolás formájában, szerkesztoseg@pszichoterapia.hu címre